

ОСТАННЯ ЗУСТРІЧ

(Пам'яті Мате Залка)

Вже вечір був прозорий і холодний,
вже води снили в темних берегах,
вже не злітали чайки над водою
і сонце вже за обрієм було,—
лягало за кормою шумовиння,
кипіло і зникало, й на воді
з'являлось наново ...

Важким металом,
холодними сувоями свинця
котились за бортом повільні хвилі,
а коло берега хилився комиш

і коливалась на блакитній латці
яснозеленим блищиком зоря.

Над смугою горбів за комишами
рожевий відсвіт далини лежав,
і комиші над берегом стояли,
неначе половецькі чорні стріли
на тлі червленого щита небес.
Здавалося — за темними горбами
лягли укриті тайною віки;
і запах трав п'янив, як запах крові,
давно пролітої в оцих степах.

Мов корабель, мовчання пропливало,
і ти сказав: — Знайомо тут мені!
В нічних степах. Бориспіль і Кахівка
за берегом минулого стоять.
Вони в огні, й не половецькі коні
залізною топчуть неживий ковил —
летить червоно - зоряна кіннота,
піхота вбрід іде через Сиваш.

Під зорями — над нами, над водою —
пролинув тінню тихий птах вічний,
вже зовсім стемніло і Шлях Чумацький
гойдався за кормою на воді.

— Що привело мене на Україну?

Війна, мій друже, світова війна!

Полон, Сибір, а потім Україна...

(Чумацький шлях послався по воді).

Дорога Війська зветься Шлях Чумацький
в безрадісній Угорщині моїй.

Живе переказ в нашому народі,
що син Атілли, в небо взятий Чаб,
звільнить Угорщину з хоробрим військом,
що зорями над нами мерехтить,
а в слухний час на землю зійде битись
на владний клич свого проводиря.

Дорога Війська з дальнього Сибіру
вела мене до рідної землі,
вона пройшла степами України,
де військо зоряне боролось теж:

я комуніст, не Чаб — не син Атілли,—
і де з боями повстає народ
і ворога свого вогнем частує,
там б'ються за Угорщину мою!
Ніч загасала темним шумовинням.
І хто в хвилини ті гадати міг,
що це згасає наша ніч остання
і що її вже не вернути більш...

Скрадався тихий ранок над водою,
Дорога Війська мерхла в небесах
і йшов по ній веселий древній воїн
боротися за щастя на землі,—
вона лягла навкіл земної кулі,
і він не знав, що в дальній стороні
кінець її вже позначивсь для нього.

Над нами чайка вдарила крилом.
Ковзнулось сонце по воді. Хмарина
у світлій високості пропливла,
неначе золоте перо жар - птиці.

Так починався наш останній день
на берегах Двіпра. Зі мною поруч,
зіпершися на облявок, стояв
і вголос марив про Дунай і Тіссу
ще невідомий генерал Лукач.
Ще не горіли сірі Піренеї,
ще спали Саламанка і Мадрид,
ще на шляху до дальньої Уески
гарматних вибухів не чуть було.
Та вже в душі його росла тривога.
Вдивляючись у теплий небовид,
він в ньому бачив крила бомбовоза
і вухом чув мотора грізний гуд.
— Ми стрінемося скоро в Будапешті,—
промовив він і руку стис мені,
і більш ніколи я його не бачив
і голосу його вже більш не чув.

Коли гроза прийшла до стін Мадріда
і закривавивсь Гвадаррами схил,

коли воскресли знов кошмари Гойї
і на арену цирку вийшов звір,—
ім'я твоє нове почув я вперше:
воно пройшло до мене крізь рядки
далекої окопної газети,
обкуреної порохом боїв.
З тих пір я всюди був з тобою поруч.
Мадрид палав — ти бився за Мадрид.
В осінню ніч в ровах Каса дель Кампо
ти мріяв про бої за Будапешт.
Харама, Алакрон, Мірабуено ...
Ще скільки міст і селищ і річок
пройшла твоя бригада, генерале,
по іберійській сонячній землі?
О, незабутня ніч Гвадалахари!
Гарматний рев і самольотів гуд,
безумне белькотіння кулеметів
і кавалерії нестримний літ!
Вогонь! Вогонь! Біжить лякливий ворог,
лишаючи на темному шляху

людей, гармати, танки, кулемети,
грузовики і ящики з паливом...

.
. Але я не схилився
над теплим тілом коло стін Уески,
не я почув твоє останнє слово,
останній віддих твій прийняв не я.
Іспанія в почеснім караулі
стояла мовчазна коло труни,
і світ дививсь, і розумів
життя і смерть народного героя.

По вулицях Валенсії старих
пройшов в останню путь веселий воїн,
і військо й уряд за труною йшли,
й жінки Іспанії здіймали вгору,
мов клятву помсти, чорні кулаки!

Та ще Дорозі Війська не кінець.
Вона лежить довкіл земної кулі

і йде червоно-зоряна по ній
непереможна гвардія свободи,
пісень сміливих, радісних і простих
співаючи про тебе, генерале ...

На берегах веселого Дніпра,
де слід ходи твоєї не загасне,
в останню нашу зустріч вірю я:
— Ми ще зустрінемося в Будапешті ...

Первомайський

7 листопада 1937 р.

ШАНДОР ПЕТЕФІ

ШАНДОР ПЕТЕФІ

(Нотатки перекладача)

1

Кілька років тому до рук мені потрапила невеличка книжка. Прізвище автора було мені знайоме, але творів його я на той час ще не знав. Прочитавши ж тридцять сім вміщених у книжці віршів та передмову до них, написану небіжчиком А. В. Луначарським, я переконався, що в особі досі мало відомого мені автора знайшов поета, захопившись яким можна залишитися вірним своєму захопленню все життя.

Поет цей був Шандор Петефі.

Вже тоді мені спало на думку перекласти дещо з Петефі на українську мову, але обставини не сприяли цьому—оригіналів я не мав, та й угорська мова на той час була мені зовсім незнайома, а перекладаючи з перекладу, що зроблений так само не з оригіналу (А. В. Луначарський користувався німецькими перекладами Штейнбаха та Нейгебауера), не можна було б передати повністю духу творчості великого поета.

Минув деякий час і за допомогою небіжчика

товариша Мате Залка я здобув угорське видання віршів Петефі, словник та граматику і приступив до роботи.

Товариш Мате Залка навчив мене по - справжньому розуміти й любити, Петефі, годинами, з властивою йому увагою і терплячістю, тлумачив мені угорські тексти, дрібні відтінки слів та образів.

Спогадами про цього героїчного бійця, письменника - комуніста, освячена для мене робота над перекладом поезії Шандора Петефі на українську мову. Пускаючи свою роботу в світ, я виконую дану йому обіцянку. Великий жаль мені, що не побачу я цієї книжечки в його руках. Він любив Петефі своєю чулою душею письменника і бійця, він пильно стежив за моєю роботою, яка без його допомоги не могла б бути здійснена, аж до того часу, поки більш важливі справи не забрали цілком його уваги, а потім і життя.

2 ~

Перекладаючи, я намагався повністю, наскільки це можливо, відтворити українською мовою ритми, образи й характер поезії Петефі. Цьому на

перешкоді виникало чимало труднощів, головні з яких — діалковита різниця між структурами мов угорської та української, а так само й цілком зрозуміла різниця між системами віршування цих налто несхожих мов.

Угорська мова належить до угорської групи фінно - угорських мов. Найближчими її родичами є мови остяцька й вогульська. В процесі остаточного формування угорська мова ввібрала в себе чимало елементів і відчула помітний вплив індо - європейських (спочатку осетинської, яка посилила в угорській верству іранських запозичень), а також різноманітних турецьких мов.

Велику роль у створенні сучасної угорської мови відіграли волзько - болгарські запозичення. Нащадком волзько-болгарської мови, як найближчій її родич, на Волзі існує мова чувашська. Корінних слів фінно-угорського походження в угорській не більше 400, а слів походження волзько-болгарського не менше 200. Тут треба вказати також на роботу академіка Н. Я. Марра «Чуваши - яфетиды на Волге», яка дає нам можливість твердити також і про посередні чи безпосередні яфетичні впливи на угорську мову.

Окремо слід відзначити запозичення слов'янські, які становлять в угорській мові значну групу. Що ці запозичення мусили з'явитися неминуче, яким стає для кожного, хто пригадає, що угорці, завойовуючи сучасну свою територію, зштовхнулися в тривалій боротьбі із слов'янською Велико-моравською державою, населення якої, будучи вже землеробським, в культурному відношенні стояло значно вище угорських номадських племен, що знали лише примітивне землеробство, висіваючи тільки просо. Асимілюючи переможених слов'ян, угорці разом з тим сприймали в них культуру землеробства, а з нею в угорську мову увіходили слова для визначення речей їм невідомих речей і понять, пов'язаних з обробітком землі.

Це підтверджується наявністю в угорській мові низки слів розвиненого землеробського побуту, слов'янського походження яких безперечно. Наприклад: *baràzda* — борозна; *borona* — борона; *rozs* — жито; *mesgye* — межа; *lep* — льон; *màk* — мак; особливо ж важливо відмітити слов'янський термін — *zalog* — для поняття «іпотека».

Зустрічаємо також цілу низку слів побутового значення: *udvar* — двір; *vacsora* — вечеря; *zsir* —

жир, смалець; ebed — обід, їжа; kása — каша, крупа; galuska — галушка.

Той факт, що християнство угорські племена сприйняли також від слов'ян, potwierджується наявністю слів: kereszt—хрест; csoda—чудо; barát—брат, монах.

Назви деяких днів в угорському календарі також типово слов'янські: szereda — середа; csòtörtök — четвер; pénték — п'ятниця.

Цього цілком досить для potwierдження нашої основної думки, але варто навести ще кілька прикладів слов'янського походження деяких термінів в угорській мові: csolnak — човен; dràga — дорогий; cseléd — родина, слуги; scerer — черепиця, цегла; gerlice — горлиця; igris — ігрєдь, народний співак; covacs—коваль; kures — купець; para — пара; szomsed — сусід і т. д.

Також типово слов'янською є корінна назва, що об'єднує поняття німоти як фізичної вади та людини, що не володіє племенною мовою, а також іномовця певної національності: pema — німий; pèmet — німець.

Система віршування в угорській визначена вже тим, що мова ця знає довгу й коротку голосівку

Й має обов'язковий наголос на першому складі. Отже система дя в основному силабічна, й хоча в новій угорській поезії запроваджено ямб (найкращі зразки його дав Петефі), все таки цей ямб надзвичайно умовний. Вільш властиві угорському віршуванню розміри хореїчні, хоча й вони до певної міри умовні.

Перешкод, що виникали з усіх вищеперелічених особливостей, траплялося отже чимало, і перекладачеві довелося проробити надзвичайно кропітку роботу, щоб наблизити свої переклади до ритмів оригіналу, зберегти всі особливості, що створюють своєрідний колорит поезії угорців взагалі, і зокрема творчості найвидатнішого їхнього поета, віртуоза угорської мови Шандора Петефі.

І все ж не це становило найбільшу трудність і не це заохочувало до роботи.

3

Шандора Петефі сміливо можна назвати геніальним поетом. В цьому не буде ні крихти перебільшення. Важко сказати, до яких висот міг би дійти поет, що загинув двадцяти семи років

віком, але вже й те, що він встиг зробити за своє коротке й надзвичайно бурхливе, повне й повноцінне життя, дає нам підстави зараховувати його в ряд найбільших поетів світу.

Шандор Петефі народився, очевидно, в ніч на новий 1822 рік, що й дало підстави одним з його біографів вважати датою поетового народження 31 грудня 1822 року, а іншим — 1 січня 1823 року. Батько його був цілком змадьяризований серб на прізвище Петрович. Він був м'ясником і жив часом у достатках, а часом у страшних злиднях, як і більшість з селян великої угорської рівнини, оспіваного його сином Алфельду.

Перші двадцять років свого життя, як про це пише його друг і благодійник Кортбень, — Шандор Петефі — вуличний хлопчисько, бурлака, студент, звичайний солдат, мандрівний комедіант, незрідка ледве не мертвий з голоду.

Коли Шандору минає сьомий рік, батько його віддає хлопця до латинської школи. Тут його вихованням керує євангелістський пастор. Помітивши видатні здібності хлопчика, пастор настоює перед батьками на тому, що Шандор мусить продовжити свою освіту в гімназії. Однак, в гімназії

Петефі, не звиклий до дисципліни та через презирливе ставлення різних паничів, не вживається і через деякий час тікає додому.

Мрією його стає театр. Він робить кілька невдалих спроб втекти з мажорівними комедіантами. Через це відносини з батьком стають неймовірно тяжкими. Шандор знову намагається тікати — цього разу в солдати. Але батько відправляє його до шемпільської гімназії. Тут настає катастрофа — батько банкрутує, в додаток до всього страшна повінь 1838 року змиває хату батьків і рештки господарства. Шандор, що на той час уже захопився історією, природознавчими науками, філософією та перекладами з улюблених поетів, залишається без будьяких засобів до існування.

Вихід один — він кидає гімназію і йде в актори. Але мрії обертаються важкою дійсністю, і юнак, що мріяв грати провідні ролі в п'єсах тодішнього свого улюбленця Шіллера, виступає на сцені безмовним фігурантом, а після вистави супроводить із театру додому по темних, погано брукованих вулицях столиці особливо впливових глядачів.

Він голодує і шукає порятунку в солдатчині, де матиме хоч казенний харч та одяг. Але й тут

його обдурює доля. Солдат з нього абиякий і великого поета використовують на цілком гідній для нього, на думку начальства, роботі: він підмітає казармене подвір'я і чистить солдатські вбиральні.

Він став би дезертиром, але через хворобу його вигнали з армії, як слабосилого.

Знову він у мандрівному театрі на вихідних ролях. У страшних злиднях він творить свої пісні, зустрічаючи захоплений подив серед незначної групи знайомих прихильників та випадкових зустрічних.

У відомих нам авторів про початок літературної діяльності Петефі є дуже мало відомостей. Дехто обмежується коротким повідомленням про те, що перший вірш Петефі з'явився друком у 1842 році. Інші подають низку надзвичайних обставин, хоч і не цілком вірогідних, але таких, що все таки заслуговують на увагу хоч би з погляду легенди, яка пізніше оточувала поета на вершині його слави.

Ось одна з таких історій.

Петефі, голодний та вкрай змучений, падаючи з ніг від втоми, прямує до Пешту. Ніч. Притулку

немає. Він потрапляє до невеличкого монастиря і проситься переночувати. Монах одводить його в якусь комірчину і вкладає спати на соломі. Він цікавиться прізвищем прибульця. Петефі задовольняє його цікавість. Монах недовірливо дивиться на нього й виходить. Петефі засинає та через деякий час прокидається, бо над ним стоїть ігумен монастиря, котрому присвічує ліхтарем уже йому знайомий монах.

— Чи ти той Петефі, що написав оді вірші?— питає ігумен, показуючи юнакові його переписані вірші.

— Так,— відповідає Петефі, хоч для нього самого є новиною, що пісні його в тисячах списків розійшлися між людьми і що ім'я його стало відомим і улюбленим в країні.

Звичайно ж, що ігумен познайомив поета з своєю братією і влаштував йому розкішну учту,— так закінчується це оповідання.

Сам Петефі у своєму щоденнику описує початок своєї літературної кар'єри трохи інакше. Єдиною спільною рисою легенди та щоденника є шлях на Пешт і голод. Але дамо слово Петефі:

«В одежі, крізь яку просвічувала моя худорба,

пшки, з кількома мідяками в кишені, з рукописним томом моїх віршів, я попрямував у Пешт. Вся моя надія була в цьому томку. Я думав, якщо продам його,— ну, гаразд, а якщо ні,— досить мені, нарешті, голодувати і мерзнути, все мусить мати свій кінедь. Я був жахливо самотній. Гула буря і я йшов один, один під битким дощем. Дощ плював мені в обличчя, ніби не хотів пускати мене вперед, сльози замерзали в мене на щоках. Я плакав од холодного вітру та одчаю. Нарешті я дійшов до Пешта. Тут я зовсім вибився з сил і попрямував до одної великої людини з такою думкою в собі: життя чи смерть?»

Цією великою людиною був мадьярський поет Міхал Верешмарті, який 1844 року видав першу книгу віршів Петефі.

А. В. Луначарський гадає, що звідси починається блискуча слава поета. Інші джерела говорять про важке життя Петефі в Пешті, про його роботу перекладача німецьких бульварних романів, помічника редактора й коректора. Як би там не було — літературна діяльність Петефі почалася. Він уперто продовжує свою освіту, вивчає німецьку, французьку та англійську мови (це дасть

йому можливість згодом стати одним із кращих угорських перекладачів Шекспіра). Пісні його співає вся країна. Його «Мандрівні картини», що нагадують гейнівські, захоплено й жадібно читаються. З'являється його сільський юмористичний епос «Сільський молот». В цій поемі Петефі висміює бундючний та багатомовний стиль тодішньої угорської літератури. Після «Сільського молота» Петефі пише сповненого буйної фантазії свого «Звитяга Яноша». Ця поема робить великий вплив на відомого угорського поета Араня, який у свою чергу, в непосредньому зв'язку із «Звитягом Яношем», пише свою поему «Гольді». Ця поема знаходить захоплену зустріч у Петефі й між обома поетами починається щира дружба.

«Величезний поштовх літературно-політичній діяльності Петефі дала революція 1848 року... Його поезія була могутньою зброєю і завдяки їй він, з одного боку, завоював собі нечувану популярність, а з другого — зайшов у конфлікт з консервативними елементами як в літературі, так і в політиці. Характерно, що коли спалахнула революція, поміркований національний уряд був у паніці від чутки про те, що з Ракошського поля

іде Петефі з 40.000 селян». (Літературна енциклопедія, т. VIII, стор. 607 — 608).

Про те, як боялися реакційні сили Петефі, свідчить той факт, що в секретному листуванні австрійського міністерства про «небезпечних» для держави людей ім'я Петефі стоїть на другому місці після імени редактора «Нової Рейнської газети» Карла Маркса.

В революційних битвах Петефі виступає як співець і як боєць. На бівачах, в перерві між двома боями, він продовжує писати свої пісні, які облітають країну і піднімають нові тисячі на боротьбу за свободу. Навіть старий Петрович, батько поета, вступає в ряди революційної армії. Сам Шандор б'ється в рядах армії генерала Бема як його ад'ютант і за особисту хоробрість нагороджується чином майора. При Шегешварі в бою з козаками Паскевича, надісланими «жандармом Європи» Миколою I для придушення угорської революції, 30 липня 1849 року загинув Шандор Петефі. Йому не було ще двадцяти семи років. Революція пережила його лише на два тижні.

Тіла поетового не знайшли і в народі розповсюдилася легенда про те, що Петефі взято в по-

лон і заслано на Сибір. (З'явилося навіть кілька самозванців, але ролі генія грати неможливо і їх швидко було викрито).

Смерть Петефі оспівана в народних піснях. Його вірші пройшли в найглибщі верстви народу, і немає такої селянської дівчини в Угорщині, яка б не співала його чарівних пісень про кохання.

4

Особливої сили досягає Петефі в своїй ліриці, яку мені довелося перекладати.

Надзвичайна простота й невимушеність; життєрадісний струмінь, що проривається навіть у журних мелодіях; елегійність і нестриманість у почуттях; ледве вловна посмішка; гостра іронія і всепереможний сарказм; мідні сурми революційних пісень,— фарб на поетичній палітрі Шандора Петефі так багато, що їх вистачило б на цілий дех поетів, а вмінням користуватися ними, як ми вже казали, він не поступається перед кращими світовими ліриками.

Це саме й становить найбільшу трудність для всякого перекладача Петефі.

Але разом з тим Петефі піднімає кожного, хто підходить до нього впритул і робить спробу зрозуміти його, на вищій щабель майстерності.

Ось як характеризує творчість великого угорського поета один буржуазний історик літератури :

«Петефі один з найбільш своєрідних і великих ліриків усіх часів; як такому йому місце серед найвидатніших... Його стихія це народна пісня, в якій він майстерно відбиває чуття й характерні риси народу.

Це ж характерно і для його жанрових малюнків та романсів.

В усьому в нього поєднані чистота думки, запал почуттів і невимущена простота вислову.

Його політична поезія та політичні оди позначені непереможним вогнем, силою та дикістю (!?), виявляючи також риси суворості»...

Звичайно, ця характеристика нічого не пояснює в творчості поета, але, щоб революційний поет міг почути такий панегірик на свою адресу з уст буржуазного історика літератури, треба, щоб він був дійсно геніальним, щоб його не можна було замовчати.

Петефі як революційного поета порівнюють

часто - густо з великим французьким піснярем Беранже, проводять паралелі між ним і Фрейлігратом та ін.

Але Петефі творчо значно ширший, ніж Беранже, а в своїх революційних прагненнях послідовніший за свого французького вчителя; щождо Фрейліграта, то поза всяким сумнівом талант його далеко нижчий від обдарованості геніального Петефі.

Більш справедливо судить А. В. Луначарський, коли порівнює Петефі з чотирма видатнішими поетами тогочасної Європи: Гейне, Ленау, Лермонтовим та Байроном.

Знаходячи в кожному з них значущі переваги над Петефі, Луначарський зрештою приходять до висновку, що :

«... Петефі натура непорівняно більш ясна, не порівняно більш щаслива, не дивлячись на те що нужди та іспитів на долю Петефі випало незмірно більше.

... Петефі внутрішньо світлий і надзвичайно здатний бути щасливим, що він і довів в короткому блискві свого апогея. До того ж його прозора й весела душа була яскраво освітлена високо здійснитим червоним полум'ям революції».

Це сказано в порівнянні Петєфі з Лермонтовим,— але це цілком вірно і в порівнянні його з Ленау та Байроном, поетами похмурими та скорботними, і особливо вірно це співставлення по відношенню до Гейне, якого роз'їдала власна іронія і щодо своїх переживань, і щодо своєї творчості.

В протилежність названим чотирьом поетам Петєфі «людина з одного шматка — це ніби одне гаряче, яскравочервоне, поетичне серце».

А. В. Луначарський проводить також паралель між Петєфі та Шевченком. В цитованій вже вище передмові до своїх перекладів він пише :

«... Петєфі можна було б порівняти з Шевченком. Але доля Петєфі незмірно більш блискуча, ніж доля його українського сучасника. Навіть у відношенні до Шевченка іноді намагаються стати на ту точку зору, якою Толстой одного разу захотів був «образити» Горького : «Що ж,— сказав він,— це дуже здібний письменник з народу».

«Письменник з народу» — це значить самоук, талант до деякої міри сирій, самородок, якому треба багато чого прощати. Шевченко, по суті, не був таким письменником,— він, як і Горький, далеко піднісся над своїм середовищем і міг зробити честь будь якій громаді інтелігентів не тільки по своєму талантові та етичному облич-

чу, але й по своїй освіченості. Ще більше можна сказати це про Петефі».

Якщо в світовій літературі є поети, що як лірики стоять вище Петефі, і певно, що таких можна назвати не одного, то як революційний поет він стоїть значно вище Беранже, Гейне, Гервега та Фрейліграта, з якими його, як ми вже казали, порівнюють деякі критики, і має собі достойного співбрата лише в особі нашого великого поета - революціонера Тараса Шевченка.

З Шевченком його зближують не лише революційно - демократичні ідеали, але і в однаковій мірі для обох властиве чуття народності, що виявляється не лише в мові та образній структурі їхньої творчості, але й у глибокому розумінні народного життя; в безмежній любові до свого народу; в рішучому пов'язанні своєї особистої долі з долею народу; в надзвичайній життєвій та творчій послідовності.

Але між Петефі та Шевченком є також і різниця, зумовлена суспільними обставинами, в яких проходила діяльність обох геніальних поетів. Громадська свідомість і творчий геній Петефі зростили разом з наростанням сил буржуазної рево-

люді 1848 — 49 років. В Угорщині буржуазна революція найтісніше перепліталася з національно-визвольною боротьбою, скерованою проти напівфеодальної Австрії. Учителями Петефі були французькі якобінці. Він був справжнім виворотом угорської революції. Революція виховала його геній, на її хвилях він піднісся до вершин своєї творчості. Надзвичайно важливою обставиною є також те, що він помер в боях за республіку, і що до останньої хвилини він, тверезо дивлячись на загрозливе становище, хоч і бачив неминучість поразки, але не міг не вірити, як боєць, в остаточну перемогу своєї справи.

Шевченко ж жив у миколаївській імперії. Стови всеєвропейської реакції, жандарм Європи — Микола I, організовуючи інтервенцію проти угорської революції, душив разом з тим у своїй імперії все, що хоч віддалено нагадувало про революційність. Такого революційно-демократичного поета, як Шевченко, він не міг оминати своєю «високою увагою». І в той же час, як Петефі зі зброєю в руках боровся в лавах угорського революційного війська проти контрреволюційної інтервенції, організованої Миколою I, засуджений

за свої революційні прагнення Шевченко блукав на засланні в Оренбурзьких степах.

Дух Петефі гартувався в збройній боротьбі за революцію, а дух Шевченка — в казематі Петропавловської фортеці та в солдатських казармах на засланні. І загибель обох — справа рук коронованого ката Миколи I, так само, як загибель Пушкіна, Лермонтова та безлічі інших відомих і невідомих творців.

Більшість віршів Петефі, так само, як і Шевченкових, стали народними піснями. Так само, як і Шевченкову, буржуазні угорські літературознавці намагаються «очищати», а по суті фальсифікувати творчість Петефі, вилучаючи із збірників його творів найреволюційніші речі.

В той час як пролетарська революція звільнила Шевченка, зробила його близьким не тільки народу Соціалістичної України, але й усім народам великого Радянського Союзу, — у фашистській Угорщині влада переслідує за прилюдне виконання політичних поезій Петефі, караючи цей «злочин» ув'язненням.

Радянська література, критично опановуючи спадщину минулого, приймаючи в свою скарбницю

все краще, створене попередніми епохами розвитку людства, не може оминати творчості геніального угорського революційного поета.

4

Крім перекладів А. В. Луначарського, існують переклади віршів Петефі на російську мову ще й такі :

1. **Мадьярские поэты.** Изданы под редакцией Н. Новича. С.-Петербург, 1897. (В дій книжечці вміщено тридцять дев'ять поезій Петефі, більшість яких зроблені не з угорської мови, а по прозовим перекладам на якусь третю мову. Розмірів оригіналу не завжди додержано, але зміст відтворюється досить точно).

2. **Венгерская революционная поэзия.** Перевод С. С. Заяцко под редакцией и со вступительной статьей И. О. Матейка. Государственное Издательство. Москва — Ленинград, 1925. (Це — досить велика книжка. В ній вміщено вісімнадцять найголовніших політичних поезій Петефі. Переклади досить точно відтворюють рит-

міку й строфіку оригіналів, але з боку поетичності примушують бажати кращого).

3. На українську мову Петефі перекладав відомий поет П. Грабовський.

В нашому збірнику ми вміщуємо тридцять сім віршів Петефі, частина з яких не з'являлася раніше ні російською, ні українською мовами.

Л. Первомайський

Київ, 1937 р.

П О Е З І І

*Свобода і любов
п'януть одним бажанням.
Я за любов оддам
життя у цвіті раннім,
а за свободу я
зобірюю й коханням.*

ЖИТТЯ І СМЕРТЬ

Щасливий, хто дійшов у світі
до приреченої мети:
ради вина й любові жити
і за вітчизну полягти.

1844

СЛАВА

**Що слава наша? Райдуга мінлива,
в сльозах відбите сонячне проміння.**

1846

СПРАГА

Що їла, земле, ти, що спраги не заллеш,
що стільки сліз і стільки крові п'єш?

1846

ЛЮБОВ

Замерзає серце без любові.
Од любові, мов свіча, згорає.
Горе й так — і так виходить двоє.
Що ж миліше? Тільки небо знає.

1846

Ж Н И В А

Дозріває жито —
стелить жовті шати,
з поведілка рано
вийду в поле жати.

Та й любов дозріла —
серця колос в'яне.
Жниця мого серця
будь, моя кохана.

1843

З Р А Д А

В'ється вулиця велика.
Граї, музико, жур, музико!
Пляшка й серце повні в мене,
я танцюю, навіжений.

Жур, цигане, суму - звуку!
Виллю, вихлюпну розпуку,
щоб сміятись коло дому,
коло того — молодому.

Там живе мандрівна зірка,
що мене дурила гірко,
що од мене притьмом зникла,
коло другого привикла.

Ось її вікно, цигане!
Що ж нам, радості не стане?
Хай зрадлива й сном не баче,
як я гину, як я плачу...

1844

КОВЗЬКИЙ СНІЖОК

Ковзський сніжок. Біжать санки.
На свайбу милу повезли,
вінчати милу повезли,
од серця в мене відняли.

Коли б я снігом бути міг —
попід саннями б заметом ліг,
щоб коні кинули її
в обійми пристрасні мої.

Щоб на уста поклав я їй
останній поцілунок свій,
на серці вірному в огні
розтав би — й смерть прийшла мені.

1843

ДОЩИК

Ой, дощик, дощик, дощик
— солодкі та рясні
цілунки - поцілунки,
мов зливи весняні.

Ой, блиска, блиска, блиска
— і я згорю, ачей,
від блискавок, голубко,
з твоїх ясних очей.

Ой, грому, грому, грому,
— аж небосхил гуде!
Тікай, тікай, голубко,
твій дідуган іде!

1844

ТИ ЛЮБИШ ВЕСНУ

Ти любиш весен шепіт,
я — осені буття.
Моє життя — це осінь,
весна — твоє життя.

Твоє лице рожеве,
мов перший цвіт весни.
Стомились в мене очі,
як сонце восени.

Мені зробити треба
лиш крок один, щоб зміг
я стати на зимовий,
на крижаний поріг.

Щоб ти вперед ступнула,
а я на крок назад —
і нас прийняв би літа
зеленошумний сад.

1846

Х М А Р И

Плинуть хмари, ніби тіні.
Дощ холодний. Дощ осінній.
Над імлистим жовтим листом
пада спів над падолистом.

Дзигарі пробили мляво.
Спиш — не спиш, моя смуглява?
Чуєш тиху, чуєш дальну
пісню осені печальну?

Злива темну тінь колише,
пісня плине, грає, дише:
хто почує — той згадає,
в того серце зарідає.

· Слухай, що шепоче злива,
що співає птах журливо,
бідний птах — моє кохання,
зливи й осені зітхання.

1846

ПЕРША РОЛЬ

Я став актором. От і роль
готова вже моя,
на сцені мушу в перший раз
зареготати я.

Від серця повного я тут
бурхливо регочу,
а на житті ще є причин
доволі для плачу.

1843

ПОЕТ І ВЕСНА

Зелен
лан,
неба
синь.

Зелен маю лан, а над ланом
— солов'їний спів і вітрів розмай,
сонця блиск за легким туманом
— вітру шал, хміль весни, лану май!

Неба
синь,
зелен
лан!

Зелен лан, неба синь, сон весни
— я один лиш не знаю сну:
у хатинці своїй тісній
— оспівати хочу, весну!

1845

ТОРГИ

— Гей, чабане, паробе злидений!
Грошей повен цей гаман у мене—
вбогість я куплю твою, чабане,
на придаток дай свою кохану.

— А було б оце завдаток тільки
та стокроти стільки на горілку,
та в придаток світ увесь, мій пане,
не віддав би вам свою кохану.

1845

Ч А Б А Н

На ослі чвала чабан,
пил ногами оре.
Хлоп великий — то йому
превелике й горе.

При отарі за селом,
де стара могила,
повідомили його —
помирає мила.

Він схопився на осла,
полетів додому, ~
та спізнився — вже було
з милою по всьому.

З одчайдушся що він міг?
Не кричати ж: пробі!
То й огрів свого осла
дубчаком по лобі.

1844

П'ЄМО!

Пий вино, коли самотний —
при вині
всі жінки — твої й від тебе
у вогні.

Пий вино і шаг останній
загуби —
світові тобі належать
всі скарби.

Пий вино, у кого душу
горе тне —
кожне горе неминуче
промине.

Ні коханої, ні грошей,
лиш печаль —
втричі більше мушу пити
я, на жаль.

1844

КОНОКРАДСЬКА

Ніби пилом крутить
в далені,
наближає вершник
на коні.

— Звідки в тебе, хлопче,
кінь, що змії?
— Повертаю з пусті,
любий мій.

Ночував табун там,
ніч іржав,
змія вороного
я украв.

Ярмарок у Турі,
то й мені
в Турі треба бути
на коні.

— Слухай, хлопче, слухай,
чорна тінь,
грає під тобою
добрий кінь.

Це табун у пусті
мій іржав,
це коня у мене
ти украв.

Ну, не хоче слухать!
В серці шал.
Нагаєм — і мимо,
мимо вчвал.

Та згасити хоче
лютий гнів,
повертає, кида
в очі спів :

— Гей, мене за кражу
не гани —
жеребців у тебе
табуни.

Серце в мене одне
— то й мовчи —
дівка твоя вкрала
уночі.

1843

ХОРТОБАДСЬКА ШИНКАРКА

Хортобадська шинкарочка, ангел мій,
пляшку доброго вина мені одкрий.
З Дебрецена д'Хортобаду далина,
з Дебрецена згага мучить, дай вина!

В полі вітру дикі свисти і пісні,
тіло й душу лютий холод згриз мені.
Первоцвіт, моя шинкарочка мала,
дай очей твоїх, тернин твоїх тепла.

Ох, шинкарко, де росло твоє вино?
Мов кислиця лісова терпке воно.
Швидше в губи поділуй, та ну ж, мене —
від солодкого цілунку все мине.

Добра баба... мед цілунку... шал вина...
Підгинаються коліна, ну й мана!
Обніми, шинкарко мила, бо впаду,
серед хати, мов колода, на біду!

В тебе груди — біле полум'я ясне,
це приспала б коло серця ти мене.
У ночах знаходив постіль я тверду,
йду додому та навряд чи я дійду...

1843

В КІНЦІ ВЕРЕСНЯ

Осінні квіти ще цвітуть в садах долин,
ще ясен під вікном шумить зелений,
та ген — од снігових, од білих верховин
холодний світ зими зрина до мене.
У юнім серці ще світ сонячний ясний,
та темний чуб вже сивиною вкрило,
мов буйношумний ряст зеленої весни
зимова паморозь нараз прибила.

Вмирають квіти вже. І геть зника життя.
Прилинь до мого серця, пташко мила!
Сумний минає вік, немає вороття,
ген - край життя чекає нас могила.
Я перший з нас помру. Скажи, скажи мені,

чи саван мій обмиєш ти сльозами,
чи спалахнуть в очах нових кохань вогні
й моє ім'я зотліє над вогнями?

Якщо свою вуаль ти скинеш жалібну,
залиш її на камені у мене;
покину світ могил тоді на мить одну,
щоб підібрати жалібне знамено
і сльози втерти ним, що за тобою лив
— як легко й швидко ти мене забула! —
я ним перев'яжу кривавий серця плив,
воно і тут ячить, тривожне серце чуле.

ЛЕЛЕКА

Розмаїте птаство полюбляють люди
за прикмети різні:
чи за спів солодкий, чи за гарне пірце,
чи за серце грізне.
Мій обранець любий, як і сам я простий,
не митець співати,
носить непримітний чорно-білий одяг
трохи й чуднуватий.

Та для мене в світі кращого немає
над мого лелеку,
бо над вільним степом нашої вітчизни
він розносить клекіт.
А можливо й тому пов'язав я серце

з цим нехитрим птахом,
що з дитинства знаю — він курличе журно
над бідарським дахом.

Де моє дитинство? Одгуло й немає...
Юнаком, бувало,
як корів хлоп'ята ввечері юрбою
з череди займали,
я лежав самотно десь під ожередом
чи побіля хати
і дивився тихо, як навчав лелека
пташенят літати.

Сходила задума і з'являлась мрія
крізь печаль і втому:
чом без крил людина і, мов птах, у небі
не літає чому?
Далину обійдеш босими ногами,
та не верховину.
Тільки що ж для мене далина, коли я
вгору серцем лину?

Як я вгору рвався, заздрив сонця долі,
що ясна розквітла,
що вдягла на землю шати золотаві,
зіткані зі світла.

Та мені боліло, що лилась вечірня
кров його, як море.

Чому той, що світить, завжди в нагороду
має тільки горе?

Осінь багряниста для дітей, мов щедра
та ласкава мати.

З кошика у неї добре подарунки
у поділ приймати.

А мені здавалась ворогом немилим,
пам'ятаю й досі,
бо мого лелеку кликала у вирій
темна мати - осінь.

Журно я дивився на пташині збори,
билось серце чуле,

як тепер за днями юності моєї,
що зрина в минуле.

А яке лишалось на дахах печальне
гніздя спорожніле !
Наче я майбутнє зрів перед собою
темне і немиле.

Як зима минала, то й земля скидала
білосніжні шати,
доломан зелений квітами обшитий
одягала радо,—
серце одягало одяг свій святковий,
аж у степ далеко
йшов я зустрічати, ждати - виглядати
милого делеку.

З іскри спалахнуло полум'я — з дитини
став юнак не кволий.
На коня сідав я. Під його копитом
гомонило поле.

Поводі пустивши, я летів зухвало
на просторі гони,
поли підхопивши, вітер виривався
вслід наперегони.

Степ люблю безмежно — вільну свою волю
там я відчуваю,
очі там не знають ні межі, ні впину,
ні кінця, ні краю.
Не стоять навколо скелі скам'янілі,
мов страхіття грізні,
і струмки не плачуть, не дзвенять, неначе
кайдани залізні.

Хай ніхто не скаже, що краси немає
у степу нічному.
Туманом вгорнувшись од очей байдужих,
він мені одному
одкриває дива — другові старому,

скинувши серпанок,—
у чудовій тиші я дивлюся в нього
й зустрічаю ранок.

Степ — моя родина! На коні своєму
з краю і до краю
облітав його я й зупинившись, часом,
де й сліда немає
людської подоби, я лягав на трави —
на зелені трави,
і лелеку бачив на близькім озерці
в полум'ї заграви.

У степу німому мріяли ми разом
і зринали в чари:
дно води він стежив, я дивився в тихі,
у свої примари.
Де ж моє дитинство? Де свавільні роки
юності моєї?
Милий мій лелеко! Роду одного ми
й долі однієї!

Я тобі не зрадив, згадає про тебе
вірне серце чуле.
Спогаде мій світлий, спогаде єдиний,
радісне минуле!
З вирію додому я тебе щороку
і тепер чекаю ...
Хай легкий нам буде темний шлях далекий
до рідного краю!

1846

З ДАЛИНИ

При березі Дунаю тихий дім!
Я й досі побиваюся за ним,
зрина з очей сльози пекучий плин,
коли мені на спогад зійде він.

У ньому я прожив би весь свій вік,
але підвладний мріям чоловік —
тож крила мріям вибились моїм;
покинув матір я й старенький дім.

Її палив страждання буревій
у мить прощань, і сльози никли з вій,
та їх сумне, холодне джерело
мук не згасило і не залило.

О, як тремтіла матері рука!
О, як не йти молила юнака!
Коли б тоді я завбачати міг,
не йшов би в світ блукання і доріг.

Але в зорі світання наших мрій
майбутнє розцвіта, мов сад надій,
лише в юрбі ми бачимо в'явки
свої гіркі й печальні помилки.

Ті зоряні надії і мене
бадьорили — ніхто їх не мине —
та від часу, як став на битий шлях,
усе ступають ноги по тернах.

У рідну сторону країни йдуть,
то що ж від мене неньці понесуть?
Загляньте, земляки, до неї в дім,
коли шляхом ітимете моїм.

Скажіть, щоб сліз даремно не лила,
що син зазнав і долі і тепла,
та не кажіть їй, як я тут терплю,
бо серце бідній згасне від жалю ...

1843

НА БАТЬКІВЩИНІ

У цьому краї народився я,
це полонина радісна моя;
це місто, де з'явився світ мені,
мого дитинства сповнили пісні.
І змовкли вже, і чутно лиш вночі:
— Гудуть на вітах золоті хрущі.

Дитиною пішов я звідси в світ,
і ось прийшов дорослий ... двадцять літ,
вже двадцять літ від того дня пройшло!
Чимало горя й радощів було ...
Вантаг життя! Пролинуло мерщій!
— Гудуть на вітах золоті хрущі.

О, де ви, друзі ігор та забав?
Хоч би одного з вас я тут застав!

Зійшлися б ми, як у дитячий вік,
забув би я, що літній чоловік,
що двадцять п'ять вже років на плечі.
— Гудуть на вітах золоті хрущі.

Мов неспокійна пташка поміж віт,
думки шугають на минулий слід,
збирають спогадів сумний ясак,
мов бджоли з квітів мед, гіркий на смак;
проходить пісня полем уночі:
— Гудуть на вітах золоті хрущі.

Я знов дитина в зорянім саду,
я знову дму в осикову дуду;
на хворостині знову полетів
до жолоба, бо пити похотів
мій кінь ... Ну, пий! Гримлять стрімкі ключі.
— Гудуть на вітах золоті хрущі.

Вечірній дзвін бринить. Упала тінь.
Уже стомились і їздець і кінь.
Додому йду, де мати дожида,
ось колисанка з уст її спада;
я слухаю — півсон — печаль, дощі ...
— Гудуть на вітах золоті хрущі.

1848

ТІССА

Літа день смеркав і в супокою
я стояв над Тіссою виткою,
там, де Тур малий до неї лине,
мов до лона матері дитина.

В спокої свою відчувши вроду,
в безбережжі річка несла воду,
мов боялась хвилю піднімати,
щоб проміння стебел не зламати.

Над водою промені багрянні,
мов русалки, танцювали п'яні,
чувся тупіт, шуми чулись многі,
чулось, дзвонять золоті остроги.

Жовті килими піщані й голі
розстилались і зникали в полі,
де лягли покосу хвилі скісні
запашним рядком моєї пісні.

Став за лугом хвилею німою
ліс високий, вщерть налитий тьмою,
верховіття в сонячній пожежі,
він горить і кров сплива в безмежжі.

А за Тіссою укрили берег
вільха та ліщина, дуб та берест
і за ними біла кам'яниця
дальньої ввижається дзвіниці.

І назавжди пам'ятний для тебе
буде хмар рожевий плин у небі
та за даллю сивою сторожа
зачудованого Мармороса.

Ні шелесне. В урочистій тиші
птах малий зненацька свисне лише
та млина гудіння чути глухо,
мов сурмить комарик коло вуха.

Із похилої старої хати
вийшла молодиця воду брати,
брала воду дзбаном, плечігнула,
глянула на мене і майнула.

Я стояв без поруху в марінні,
ніби в землю проросло коріння,
млості повний, повний насолоди,
повний дивним відчуттям природи.

О природо, чарівна природо!
Хто збагне твою величну вроду?
Ти мовчиш. Твоє мовчання чути;
і твоєї мови не забути.

Пізно я покинув тихий берег
для своєї вбогої вечері.

Хутір спав і вогнище палало
і розмова дружня не вгавала.

І до друзів я промовив тихо:
— Бідна Тісса! Поговору лихо
найсмирнішу річку не минуло.
Що коли б вона була почула?

А вночі схопившись напівсонний,
я почув тривожні дальні дзвони.
Повідь! Повідь! Хвилі наче гори,
під моїм вікном кипіло море.

Наче в'язень, що кайдани скинув,
Тісса рвалася через долину,
і ревла й трощила всі загати,
наче світ хотіла подолати!

КУРТА - КОРЧМА

Курта - корчма над водою,
над Самошем, над рікою,
у воді б себе впізнала,
коли б ніч не наближала.

Ось і ніч крилом майнула,
навкруги усе поснуло,
спить порон коло причалу,
тиша в ньому замовчала.

А в корчмі людей чимало,
цимбалисти рвуть цимбали,
шум і гомін, шал музики,
аж вікно стрясають крики.

— Гей, шинкарко, лий но в чарку,
мов мій дід старої старки,
щоб вогнем палала п'янка
наймолодшої коханки.

Гей, цигане, веселіше !
Що від танцю нам миліше ?
Поки гроші у карманці —
душу витрясу у танці !

Чути гуркіт за дверима :
— Хто тут казиться і грима ?
Пан наказують мовчати,
бо вони лягають спати.

— Хай твій пан ідуть до біса,
в пекло й ти за ним котися !
Смикай, циган, дужче смиком,
за сорочку — вдінусь сміхом !

Знов прийшли і знову чуги:
— Тихше, хлопці, в мене скрута,
бідна мати в мене хвора,
треба спати їй в, цю пору.

Стихли всі. Мовчить шинкарка.
Допиває кожний чарку.
І ні гомону, ні крику,
і не чути вже музику.

1847

ГАЗДА АМБРУШ

— Газдо Амбруш, подождіть... куди ви?

— До корчомки од лихого дива!

Розлютила вдома баба клята,
треба серце хоч вином залляти.

Пошастило бісовій на тому,
що подався од гріха я з дому,
бо почув би слово ще навпроти —
язика б їй вирвав к бісу з рота!

Жінка добра — наймичка ще краща,
ходить, дзвонить, роззявляє пащу.

— Він би й радий вдома ночувати,
так хазяйка геть погнала з хати.

Газда Амбруш випиває сміло,
коли чути, — десять вже пробило,

ось і йде з корчомки він додому...
Що вже бійки буде, що содому!
Але притьмом знову він вертає.
Що там сталось? Хай розповідає!
— Та зчинила баба знову сварку,
дав я їй дубця — аж небу жарко —
повернувся, показав їй спину,
певно і в корчомці не загину.

Тільки ж наймичка, нечиста сила,
вранці геть все чисто роздзвонила.
— Повертався Амбруш, не без того,
тільки ж не пустили й до порогу.

БУРЛАКА

Якщо порожньо в кишені
у людини — то й живіт
теж порожній — так і в мене,
і такий од віку світ.

Я востаннє їв учора,
правда, крихту — через це
я за тих радий, що добре
натоптали черевце.

Буде чим, то завтра вранці
душу підживлю свою.
Покищо з грудей надії
молоко солодке п'ю.

Череву моє порожнє,
але очі повні вщерть —
їх виповнює сльозами
лютий холод, вовча смерть.

Холод цей якраз до речі —
надбавлятиму ходу
і до чарди неблизької
значно швидше я дійду.

Гайда, чалий! Гайда, сірий!
Швидко, ноги, несете,
ви у мене добрі коні,
хоч без паші живете.

Оден чалий, другий сірий
— бо штани із двох шматків,
цими днями половину
я до другої пришив.

Знав і добру я одежу
і красиву одіж мав.
Доглядай за нею!— Отже,
щоб не дерлась — я продав.

Щоб грабіжник, зупинивши,
в мене облизня впіймав,
корчмареві я довірив,
що за неї вторгував.

Я грабіжнику тепера,
якщо знайде в мене шаг,
сто дукатів нагороди
дам при повних radoшax.

Та грабіжника немає;
у кишені вітер дме.—
Друже - вітре, це не чемно,
буду битися бігме.

Все це жарти... жарти набік!
Кримінальна ниньки ніч.
Проти мене склали змову
вітер, холод, дощ і свіг.

Це мені ще пощастило,
що мандрую без чобіт.
Безумовно, був би повні
я набрав їх до ста бід.

Як хурделиця лютує
і сміється манія!
Та нічого, іншим часом
посміюся з неї я.

Головне знайти роботу
і не довго до гріха:
буде тепло, буде жінка,
а потому й дітлаха.

Хай тоді приходить вити
ходур - вітер ходуном —
я сміятимусь, аж лусне
він од злості під вікном.

1847

ЛУКАВИЙ П'ЯНИЦЯ

Люблю і залюбки я п'ю вино
Й хоч, часом, туго в горло йде воно,
та пити я його, проте, не кину.
Усе в собі несе свою причину.

Чи ж не тирана серце — повний дзбан?
Сточити треба кров твою, тиран! —
так я подумаю і дзбан холоде,
і порожніє вмить його бездонне лоно.

1844

СОЛДАТ

Я відставний солдат. У мене все забрали.
Був тільки рядовим — не вислуживсь в каптали,
хоч молодість свою в солдатчину приніс,
а звідти взяв лише тягар старечих сліз.

Був щиро відданий і ревний до роботи,
не знав я стягнення — солдатської турботи.
Що ж в нагороду мав, зі служби ідучи?
Що генерал мене поплескав по плечі.

1844

СОЛДАТСЬКЕ ЖИТТЯ

До біса! Скину личаки —
вони для мене заважкі.
Візьму я чоботи й жупан
та шаблю в руки — буду пан.
Вербують! Грають на дуду!
В солдати я охоче йду, ха - ха - ха!

Оце ти добре розсудив:
в житті солдата стільки див,
по честі — сам побачиш ти,
що краще в світі не знайти.
Вербують! Грають на дуду!
В солдати я охоче йду, ха - ха - ха!

Солдат не відає біди —
у нього досхочу води,

а що схотів би їсти хліб,
то має злотий на п'ять діб.
Вербують! Грають на дуду!
В солдати я охоче йду, ха - ха - ха!

У караул ідеш один
на вісім чи на сім годин,
дарма, що вітер за дверми —
є нігті — от на них і дми!
Вербують! Грають на дуду!
В солдати я охоче йду, ха - ха - ха!

З мундиром теж турбот нема,
запорошиться — то дарма,
не витрачай, земляче, сил:
капрал твій виб'є з нього пил!
Вербують! Грають на дуду!
В солдати я охоче йду, ха - ха - ха!

Солдата люблять, не забудь:
втечеш — піймають — приведуть,

покажуть різки — не дивись,
не схочеш їсти, так давись.
Вербують! Грають на дуду!
В солдати я охоче йду, ха - ха - ха!

А як дослужиш до пори,
дадуть бомагу сажні в три,
щоб дома ти не бідував
і з неї теплу ковдру мав.
Вербують! Грають на дуду!
Іди в солдати, знай біду, ха - ха - ха!

1847

ПІСНЯ СОБАК

Лютують і метуть
у хмарах і між криг
зимові близнюки —
хурделиця і сніг.

А нам усе пусте :
на кухню, в теплий кут
хазяїн нас пустив —
чудово й тепло тут.

Про їжу не турбуйсь :
обідній прийде час,
то кусень на столі
зоставить пан для нас.

Бува, що й батогом
озветься панська злість:
болить, але дарма —
міцна собача кість.

А як відійде лють —
пан одкладе батіг
і радо ми йому
підповземо до ніг.

1847

ПІСНЯ ВОВКІВ

Лютують і метуть
у хмарах і між криг
зимові близнюки —
хурделиця та свіг.

Пустеля снігова —
притул усім вітрам,
але нема й куща,
де б притулитись нам.

Що зовні холод - брат,
а в шлунку голод - друг,
тож від обох не жди
нічого крім наруг.

І третій ворог є:
рушниця — блиск! — і знов
тече на білий сніг
червона наша кров.

Але пробитий бік
і голод — все пuste.
Ми терпімо біду,
та вільні ж ми зате!

1844

Я МАДЯР

Я маляр. В п'яти частинах світу
другої Угорщини нема.

І числом окрас тих не злічити,
що вона на грудях підніма.

З гір високих гострий зір сягає
до запінених каспійських вод,
мов у пошуках земного краю
простяглись степи за небозвод.

Я маляр. Поважну маю вдачу,
ніби скрипок наших перший тон.

Усмішку мою не часто бачать,
сміх мій чути також не спокон.

Прийде радість і затьмарить небо :
плачу з радості, а прийде горя час —

засміюся весело, бо треба,
бо не хочу жалості від вас.

Я маляр. І погляд мій заходить
за моря минулого, де мла
скелі справ твоїх, боєць - народе,
гордовито в небо підняла.
Грали ми на європейській сцені
не останню роль. Сіклись мечі.
Їх боялись землі полонені,
як дитина блискавок вночі.

Я маляр. Та що тепер маляри?
Слави мертвої бліда мара
з'явиться, але судьби удари
геть женуть, бо ще їй не пора.
Вміємо мовчати так чудово,
що й сусід не чує боротьби.
А брати для нас готують знову
чорний саван суму та ганьби.

Я маляр. І сором заливає
очі — через те, що я маляр;
через те, що в нас і не світає,
хоч у інших вже горить пожар.
Тільки ж ні за яку мзду та славу
не покину я серед негод
батьківщину на одчай та збаву,
бо й в ганьбі люблю я свій народ!

1847

МОЯ ДРУЖИНА СПИТЬ

З деревами печально гомонить
осінній вітер в надвечірній стумі.
Та що ж він каже їм, що на його слова
схиляють голови вони в задумі?
Спадає в'ялий лист. Спочинку тихий час.
Я не один — моя зо мною втіха.
На груди голову мені схиливши, спить
моя дружина глибоко і тихо.

В одній руці моїй — її рука,
дрімотна й повна теплоти й спокою,
а в другій — молитовник давній мій:
Історія визвольних воєн.
В ній кожна літера, як буревій,
гримить і полум'ям загравам диха.

На груди голову мені поклавши, спить
моя дружина глибоко і тихо.

І злото манить і жене батіг
тебе, народ, вмирати за тирана.
А воля тільки усміх кине свій —
і кожний з нас щасливий прийме рану,
чи навіть смерть, мов квітку запашну
з рук дівчини, яку минає лихо.
На груди голову мені поклавши, спить
моя дружина глибоко і тихо.

Свята свободо! Складено голів
за тебе скільки вже — то ще хіба не годі?
Та знаю: переможеш ти в бою,
в останньому всесвітньому поході!
Ти ще відплатиш за своїх мерців —
тоді вже блазням буде не до сміху.
На груди голову мені поклавши, спить
моя дружина глибоко і тихо.

Кривавий краєвид майбутніх літ
в'явки сьогодні зрю перед собою:
в озера крові власної на дно
йдуть вороги розбитою юрбою.
Маленький гуркіт грому — серця бій,
а в мозку блискавка грозою диха.
На груди голову мені поклавши, спить
моя дружина глибоко і тихо.

1847

ДАЙОШ РЕСПУБЛІКУ!

От стріла ... куди влучати?
В королівське крісло, в шати,
та в єдваби, в оксамити,
та щоб пороху летіти,—
дайош,
дайош республіку!

І в корону не пошкодить:
королю вона підходить,
мов сідло, пробач на слові,
оксамитове ослові,—
дайош,
дайош республіку!

Ось його багрянні шати;
треба швидше їх забрати

на чудову на попону:
тільки й зиску з того трону,—
дайош,
дайош республіку!

Я скажу лише одно вам:
досить нам, дурноголовим,
жити в світі, що в темниці,—
королю дамо по пиці,—
дайош,
дайош республіку!

1848

ПОВІСЬТЕ КОРОЛІВ!

В Ламберга в серці ніж. Мотуз обвив
Латура шию.— Це початок жнив.
Народ, ти став могутній і хоробрий!
Це добре все, це навіть дуже добре,
та цим ти ще, повір, не все зробив.
Ось заклик мій — повісьте королів!

Ти можеш в лузі зрізати траву,
та завтра знов узриш її живу,
зламаєш дуба крону многовітну,
та по весні однак вона розквітне.
З корінням їх корчуй без зайвих слів.
Ось заклик мій — повісьте королів!

Чи ти ще не навчилася, земля,
як слід ненавидіти короля?

О, коли б міг я у серцях збудити
той океан пекучий ненавиди,
що я в груді своїй, мов жар, зогрів!
Ось заклик мій — повісьте королів!

Серця їх — зла і лютості оплот,
в утробі вже навчилися підлот,
усе їхнє життя — ганьба потворна,
від поглядів горить повітря чорне,
земля гниє, де їхній прах зотлів.
Ось заклик мій — повісьте королів!

Вітчизна наша — нива бойова,
де смерть жахна збира свої жнива,
де сотні наших сел і міст палає,
де болю зойк до неба виростає.
Грабунок! Смерть! Це ти, король, звелів!
Ось заклик мій — повісьте королів!

Герої! Ви лете даремно кров!
Коли не зломите корону — знов

підніме голову свою почвара,
і знов почнуться братовбивчі чвари,
і знову безліч скотиться голів.
Ось заклик мій — повісьте королів!

Прошу я всіх і руку всім подам;
нема пощади тільки королям.
І ліру й меч я кину і завзято
сам вивершу криваву справу страти,
коли б ніхто крім мене не волів,
бо заклик мій — повісьте королів!

1848

ЄВРОПА ЗАТИХЛА

Затихла знову вся Європа,
що так гриміла в боротьбі.
Мовчить ганебно, не здобувши
ні волі, ані прав собі.

Тремтять народи полохливі.
Один угорець на землі.
На всіх руках кайдани — тільки
в угорських блискають шаблі.

Та чи ж хилитись нам з одчаю?
Чи ж сум скує наш вільний рух?
Ні, батьківщино, хай це краще
підносить наш бадьорий дух!

Хай гордість нашу тим підносить,
що світло наше ще горить
і сяє в мороці вічному,
коли усе навколо спить.

Коли б іще й воно погасло,
як цей печальний краєвид,
могли б подумати на небі,
що остаточно згинув світ.

Дивись на нас, дивися, воле!
Пізнай народ у боротьбі!
Хоч інші й плакати бояться —
ми кров даруємо тобі.

Чи ж треба більшої офіри,
щоб ти благословила нас?
Твої поборники, єдині
лишились ми в цей грізний час.

ЄДИНА МИСЛЬ

Єдина мисль мене страшить :
життя на ліжкові скінчить !
Зів'янути, немов би квітка та,
що корінь їй німий гробак сота ;
покірно згаснути, немов свіча
в покої темному свій вік кінча.

Господь, не дай мені таку
смерть легкодуху та легку !

Нехай мене, мов дуб, стина грімниця,
хай корінь ламле урагану криця,
хай буду скеля, що з гори скидає
на землю небо й доли потрясає !

Коли ярмо своє варід
розіб'є й рушить у похід,

ще й прапорів червоний шум розгорне
й на них поставить гасло непоборне :
— всесвітня воля ! —

коли від поля
до поля — сурми цілий світ
покличуть на тиранів у похід, —
тоді я в бою
хотів би свою
останню віддати крові краплину.

Коли ж моє слово останнє пролине —
хай тоне, з холодних злітаючи губ,
у вибухах бою, у вигромах труб !

І хай у погоні
засапані коні
летять до звитяги, що боєм повита,
і труп мій розтопчуть залізні копита !

Кістки ж мої розтрошені зберіть,
коли настане похорону мить,

коли під гроз музику сумовиту,
під прапори, жалобою повиті,
в могилу братню покладуть героїв,
що вмерли, з рук не випустивши зброї!

1847

З М І С Т

Остання зустріч (Пам'яті Мате Залка)	5
Шандор Петефі (Нотатки пере- кладача)	15

Поезії

Життя і смерть	41
Слава	42
Спрага	43
Любов	44
Жнива	45
Зрада	46
Ковзький сніжок	48
Дощик	49
Ти любиш весну	50
Хмари	52
Перша роль	54
Поет і весна	55

Торги	57
Чабан	58
П'ємо !	60
Конокрадська	62
Хортобадська шинькарка	65
В кінці вересня	67
Лелека	69
З далини	76
На батьківщині	79
Тісса	82
Курта - корчма	86
Газда Амбруш	89
Бурлака	91
Лукавий п'яниця	96
Солдат	97
Солдатське життя	98
Пісня собак	101
Пісня вовків	103
Я маляр	105
Моя дружина спить	108
Дайош республіку !	111
Повісьте королів !	113
Європа затихла	116
Єдина думка	118

Редактор

І. Г а л ь п е р і н

Художник

С. К о н о н ч у к

Техкерівник

М. Ш т у л і ф к е р

Коректор

В. В о р о н і н а

**Друкарня ім. М. В. Фрунзе. Харків,
пров. Фрунзе, 6. Уповноважений Го-
ловліту 5932. Зам. 120. Тираж 4775.
8⁷/₈ друк. арк.**

**Видання 729. Пап. ф. 72×94 — 88 кг.
1¹⁵/₁₆ пап. арк. В 1 паф. арк. 71.000 літ.
Здано в роботу 8-ІІ-37 р. Підписано
до друку 25-ІІІ-38 р.**

